

รายงานการศึกษา

แนวทางและรูปธรรมการแก้ไขปัญหาหนี้สิน และรักษาที่ทำกินเกษตรกร

กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรอินทรีย์
สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา
และครอบครัวนางสะอาด สุริยา
เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร่พรมแดน

กรกฎาคม 2558

กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา¹

เมธี สิงห์สุถ้ำ / LocalAct

วิวัฒนาการกลุ่ม

แรกเริ่มของขบวนการทำงานในพื้นที่ เกิดขึ้นราวๆ ปี 2524-2526 เป็นช่วงที่เกษม เพชรนที และนนท วัน หาญดี² ได้เข้าไปบุกเบิกทำงานกับกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ภายใต้โครงการพัฒนาชนบทแควระบบ-สียัด เริ่มทำงานทางความคิดกับคนในชุมชนผ่านกลไกกลุ่มออมทรัพย์ โดยในช่วงนั้นมีวัตถุประสงค์ในการทำกลุ่มออมทรัพย์ก็คือ เพื่อให้กลุ่มออมทรัพย์เป็นกลไกการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับกลุ่มและสมาชิก โดยเฉพาะการลดภาระหนี้สินนอกระบบของสมาชิก กลุ่มออมทรัพย์กลุ่มแรกที่เกิดขึ้นในปี 2524 คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านยางแดง แล้วจึงค่อยๆ ขยายผลไปจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ไปยังชุมชนต่างๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง กล่าวคือ ปี 2529 มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาแม่บ้านยางแดง หรือปี 2535 ได้มีการตั้งกลุ่มออมทรัพย์พร้อมกัน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านห้วยน้ำใส และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านบางพะเนียง

ช่วงปี 2532 ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก(ประเทศไทย) เข้าไปสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ ได้มีการขยายผลจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพิ่มขึ้นอีกหลายกลุ่มในเวลาไล่เลี่ยกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านท่าม่วง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านสระไม้แดง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านอ่างทอง กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านห้วยกบ ซึ่งโดยสรุปแล้ว ณ ปัจจุบัน มีกลุ่มออมทรัพย์ในพื้นที่ทั้งหมด 11 กลุ่ม กระจายอยู่ในชุมชนต่างๆ ประกอบด้วย

1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านยางแดง (บริหารจัดการโดยกลุ่มเกษตรกรผู้ชาย)
2. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาแม่บ้านยางแดง (บริหารจัดการโดยกลุ่มเกษตรกรผู้หญิง)

¹ ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) กลุ่มเกษตรอินทรีย์ อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา วันที่ 30 เมษายน 2558 , สัมภาษณ์กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาแม่บ้านยางแดง วันที่ 10 พฤษภาคม 2558, เอกสารมือสอง, และการสัมภาษณ์รายบุคคล

² ปัจจุบันคือผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกฉะเชิงเทรา

3. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านบางพะเนียง
4. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านห้วยกบ
5. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านห้วยน้ำใส
6. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านอ่างทอง
7. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านหนองแสง
8. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านท่าม่วง
9. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านป่าอีแตน
10. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านหนองคล้า
11. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านสระไม้แดง

เมื่อมองในภาพรวมถึงแนวโน้มการเติบโตของกลุ่มออมทรัพย์ทั้ง 11 กลุ่มนี้แล้ว มีแนวโน้มในเชิงบวกมากขึ้นเรื่อยๆ ตัวชี้วัดที่ชี้ชัดได้เป็นอย่างดีคือยอดเงินออมของกลุ่มที่มีตัวเลขสูงขึ้นทุกปี การเพิ่มขึ้นของตัวเลขชี้ให้เห็นถึงความเข้มแข็งของกลุ่มในการบริหารจัดการ และในจำนวนกลุ่มออมทรัพย์ทั้งหมดนี้ "กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาแม่บ้านยางแดง" ที่มีคณะกรรมการบริหารจัดการเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้หญิงทั้งหมดสามารถเป็นตัวแทนความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์อื่นๆ ได้เป็นอย่างดี วัฏธรมที่ชัดเจนประเด็นหนึ่งคือการใช้เงินทุนหมุนเวียนของกลุ่มออมทรัพย์ซื้อที่ดินของสมาชิกเข้ามาไว้ในกลุ่ม เพื่อป้องกันไม่ที่ดินหลุดมือไปสู่กลุ่มคนภายนอก ซึ่งจะได้กล่าวในลำดับถัดไป

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาแม่บ้านยางแดง

การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาแม่บ้านยางแดง ตำบลคูยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา มีพัฒนาการของการก่อเกิดกลุ่มจากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของ "กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านยางแดง" ซึ่งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีกรรมการบริหารเป็นกลุ่มเกษตรกรที่เป็นผู้ชายทั้งหมด แล้วได้เรียนรู้และเห็นประสบการณ์การบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มนี้ รวมถึงการได้มีโอกาสเดินทางไปศึกษาดูงานเรื่องกลุ่มออมทรัพย์จากภายนอกพื้นที่เป็นระยะๆ ประสบการณ์เหล่านั้นทำให้กลุ่มเกษตรกร(แม่บ้าน) กลุ่มนี้มีแนวคิดในการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นมาเพื่อบริหารจัดการเอง กลายเป็นจุดเริ่มต้นในการรวมตัวกันของสมาชิกก่อตั้งทั้งหมด 12 คน เมื่อปี 2528 ที่มีแนวความคิดและวัตถุประสงค์การทำงานในทิศทางที่คล้ายๆ กันคือ

1. เพื่อพิสูจน์ให้ชาวบ้านในพื้นที่ โดยเฉพาะกลุ่มออมทรัพย์ด้วยกันเองที่ได้เกิดขึ้นก่อนหน้านี้แล้วแต่ไม่ประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการ ได้เห็นรูปแบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
2. ใช้กิจกรรมออมทรัพย์กลุ่มเป็นเวทีในการพบปะ พูดคุยแลกเปลี่ยนทางความคิดระหว่างสมาชิกด้วยกันเอง

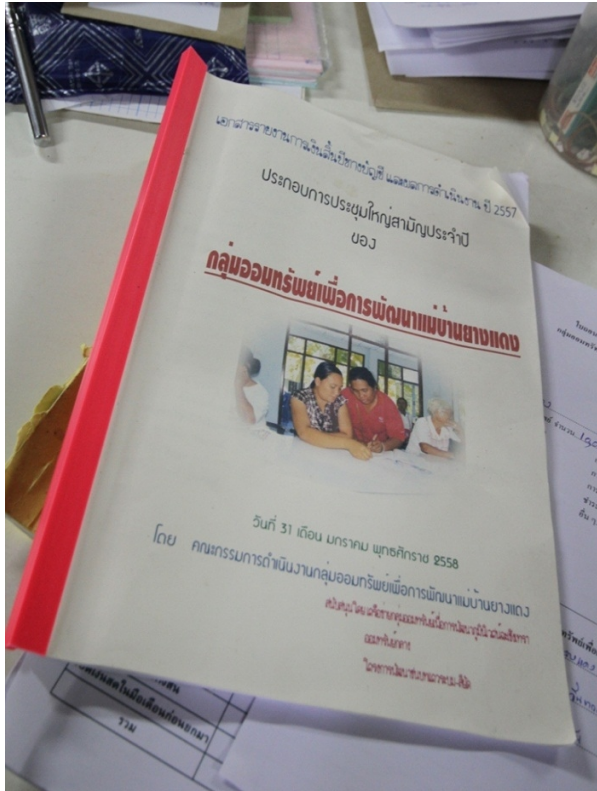

หลักการออมและการปล่อยกู้ให้กับสมาชิก

1. ทุกๆ ปีสมาชิกกลุ่มจะมีการตั้งเป้าหมายของการระดมเงินออมว่า ในปีนั้นๆ กลุ่มจะต้องมีเงินหมุนเวียนจำนวนเท่าไร โดยการวางแผนส่งเสริมให้สมาชิกออมเดือนละเท่าไร
2. สมาชิกทุกคนจะต้องนำเงินมาออมอย่างน้อยไม่ต่ำกว่าเดือนละ 50 บาท
3. สมาชิกที่สามารถขอกู้เงินจากกลุ่มได้ต้องมีอายุการฝากไม่ต่ำกว่า 3 ปี
4. ดอกเบี้ยเงินกู้ร้อยละ 6 บาทต่อปี หรือร้อยละ 0.5 บาทต่อเดือน

นับจากเริ่มก่อตั้งกลุ่มจนกระทั่งปัจจุบัน(ข้อมูล ณ วันที่ 10 พฤษภาคม 2558) มีสมาชิกกลุ่มจำนวนทั้งสิ้น 336 ราย มีเงินทุนหมุนเวียนภายในกลุ่มออมทรัพย์ประมาณ 4,000,000 กว่าบาท ในการบริหารจัดการเงินทุนหมุนเวียนก่อนนี้มีอยู่ 3 วิธีการคือ 1.ปล่อยให้สมาชิกกู้ยืมไปประกอบอาชีพ 2.ฝากประจำกับธนาคาร 3.ตั้งเป็นงบประมาณสำหรับแก้ไขปัญหาเรื่องที่ดินทำกินของสมาชิก

ประเด็นสุดท้ายที่น่าสนใจของการบริหารจัดการเงินทุนเวียนคือ การนำเงินทุนหมุนเวียนไปแก้ไขปัญหาที่ดินหลุดให้กับสมาชิกชื่อ นางสมทรง สุริยะะ ในช่วง 6 ปีที่ผ่านมา ที่ดินที่กลุ่มซื้อเอาไว้มีทั้งหมด 2 แปลง ราคาประเมินโดยยึดหลักของกรมชลประทานอยู่ที่ไร่ละ 30,000 บาท แปลงแรก 5 ไร่ จำนวนเงิน 150,000 บาท แปลงที่สอง 3 ไร่ จำนวนเงิน 90,000 บาท

แนวคิดของกลุ่มเรื่องการซื้อที่ดินของสมาชิกเก็บไว้ เพราะไม่ต้องการให้ที่ดินหลุดไปสู่บุคคลภายนอกชุมชน และหากสมาชิกมีความพร้อมก็สามารถนำเงินมาซื้อที่ดินแปลงนั้นๆ คืนได้ ซึ่งในกรณีนี้ นางสมทรง สุริยะ ได้นำเงินมาซื้อที่ดินแปลง 3 ไร่ คืนไปเรียบร้อยแล้ว

นอกจากการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์แบบรายกลุ่มหรือรายชุมชนตามที่กล่าวมาทั้งหมด 11 กลุ่มข้างต้นแล้ว ในช่วงเดียวกันกับที่โครงการนำร่องฯ ได้เข้ามาดำเนินการในพื้นที่คือช่วงปี 2544 ก็ได้มีกลุ่มออมทรัพย์กลุ่มหนึ่งเกิดขึ้นมา ชื่อว่า "กลุ่มออมทรัพย์กลาง" ด้วยเหตุผลหรือวัตถุประสงค์หลัก 2 ประการ คือ 1. หนุนเสริมความรู้ให้กับกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นสมาชิก 2. ช่วยเหลือและสนับสนุนเงินทุนให้กับสมาชิก สำหรับการประกอบอาชีพ มีสมาชิกหลักๆ คือกลุ่มออมทรัพย์ 11 กลุ่มข้างต้น ซึ่งมีส่วนสำคัญในการหนุนเสริมให้เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทราสามารถดำเนินงานไปสู่ทิศทางข้างหน้าได้

นอกจากประเด็นงานเรื่องกลุ่มออมทรัพย์ที่เป็นกิจกรรมหลักของพื้นที่ในช่วงนั้นแล้ว ยังมีประเด็นการทำงานที่ได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดขึ้นในพื้นที่ก็คือ การปรับระบบการผลิตมาเป็นระบบเกษตรอินทรีย์ ซึ่งเริ่มรวมกลุ่มจากเกษตรกรที่มีความพร้อมจะปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต จัดตั้งเป็น “กลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต” มีวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่มเพื่อลดปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตและปัญหาเรื่องสุขภาพเป็นหลัก

กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต

“กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต” ตั้งอยู่เลขที่ 60 หมู่ 6 บ้านยางแดง ตำบลคูยายหมี่ อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา อยู่ภายใต้โครงสร้างการทำงานของ “เครือข่ายเกษตรทางเลือกฉะเชิงเทรา” ซึ่งอยู่ภายใต้โครงสร้างของ “เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก (ประเทศไทย)” อีกทอดหนึ่ง

กลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต มีวัตถุประสงค์หลักในการทำงานกลุ่ม คือ การส่งเสริมและสนับสนุนความรู้เรื่องเกษตรให้กับสมาชิกกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกภายในกลุ่มปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเข้าสู่ระบบการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ กล่าวคือ สมาชิกที่อยู่ในกลุ่มต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตมาเป็นเกษตรอินทรีย์ทั้งหมด ต้องลด ละ เลิกการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีในแปลงอย่างเด็ดขาด มีการป้องกันการปนเปื้อนสารเคมีจากแปลงเกษตรที่ไม่ใช่อินทรีย์ด้วยวิถีธรรมชาติ เช่น การปลูกพืชตลอดแนวขอบแปลงเพื่อดูดซับสารเคมี และในขั้นตอนสุดท้าย ทุกแปลงเกษตรที่เป็นสมาชิกกลุ่มต้องผ่านการตรวจสอบสารเคมีปนเปื้อนและได้ต้องผ่านการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ โดยใช้มาตรฐานของสหพันธ์เกษตรอินทรีย์นานาชาติ (International

Federation of Organic Agriculture Movements - *IFOAM*) ปัจจุบันกลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต มีสมาชิกกลุ่ม 25 ชุมชน 140 ครอบครัว

การเกิดขึ้นของกลุ่มมาจากเงื่อนไขสืบเนื่องที่ว่า หลังจากกลุ่มมีนโยบายส่งเสริมให้สมาชิกทำการผลิตแบบอินทรีย์แล้ว หลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตเสร็จเรียบร้อยแล้วหาตลาดรองรับไม่ได้ ด้วยเหตุผลดังกล่าว กลุ่มจึงต้องรับภารกิจในการหาทางออกให้กับปัญหาที่เกิดขึ้น นั่นก็คือ การหาช่องทางในการกระจายผลผลิตของสมาชิกกลุ่มไปสู่ตลาดหรือไปสู่ผู้บริโภคภายนอกชุมชน รวมถึงการหาช่องทางใหม่ๆ ในการกระจายผลผลิตให้ได้หลายช่องทางมากยิ่งขึ้น ซึ่งผลการดำเนินงานให้บรรลุตามเป้าหมายนั้น ได้อาศัยระยะเวลาในการลองผิดลองถูกอยู่หลายปี จนท้ายที่สุดได้ข้อสรุปเป็นชุดความคิดหนึ่งว่า “ระบบเกษตรที่ยั่งยืนต้องมีกระบวนการส่งเสริม และการบริหารจัดการทั้งระบบ” กลุ่มและสมาชิกจึงจะไปรอดได้

บริหารจัดการเครือข่ายทั้งระบบ หมายถึงการบริหารจัดการภารกิจทุกส่วนของเครือข่ายฯ ให้ดำเนินการไปพร้อมๆ กัน โดยกลุ่มได้ให้ความสำคัญกับภารกิจทุกส่วนไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ด้วยเหตุผลที่ว่าภารกิจทุกส่วนมีจุดเชื่อมและเกี่ยวพันกันและกัน ภารกิจเหล่านั้นเช่น 1.การแก้ไขปัญหาหนี้สินของสมาชิก ซึ่งกลุ่มได้มีการปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิก เพื่อป้องกันไม่ให้สมาชิกต้องไปขอกู้เงินจากแหล่งเงินกู้นอกระบบ 2. การติดตามนโยบายรัฐที่เกี่ยวข้องหรือส่งผลกระทบต่อเกษตรกรรายย่อย 3.การขยายฐานสมาชิกเกษตรอินทรีย์ให้เพิ่มมากขึ้น 4.งานด้านการกระจายผลผลิตของสมาชิก 5.งานด้านการส่งเสริมองค์ความรู้และเทคนิคด้านเกษตร เป็นต้น

การส่งเสริมเกษตรอินทรีย์ หมายถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้สมาชิกกลุ่มทุกครอบครัวทำเกษตรแบบอินทรีย์ โดยจะเน้นการผลิตที่มีความหลากหลาย(ปลูกพืชผักหลายชนิดในแปลงเดียวกัน) เน้นการผลิตเพื่อรักษาพันธุกรรมพืชพื้นบ้าน การจัดการกระบวนการเรียนรู้ด้านเทคนิคการผลิตให้กับสมาชิกเป็นระยะๆ ตามความจำเป็นภายใต้รูปแบบของ “โรงเรียนเกษตรอินทรีย์” การให้สมาชิกได้มีโอกาสออกนอกพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับเกษตรกรต่างพื้นที่ เพื่อนำความรู้อาหารมาหนุนเสริมและประยุกต์ใช้ในแปลงเกษตรของตนเอง เพื่อให้สมาชิกทุกครอบครัวสามารถทำการผลิตได้อย่างยั่งยืน

การวางแผนการผลิตและการตลาด หมายถึงการวางแผนด้านการผลิตและด้านการตลาดที่ต้องมีความสอดคล้องกัน โดยเริ่มตั้งแต่การประชุมสมาชิกกลุ่มเพื่อประเมินผลผลิตที่จะสามารถเก็บเกี่ยวได้ในรอบการผลิตนั้นๆ สมาชิกกลุ่มแต่ละครอบครัวจะต้องประเมินผลผลิตตัวเองแล้วแจ้งต่อกลุ่มว่า ในรอบฤดูกาลผลิตนั้นจะปลูกพืชชนิดไหนสำหรับขายให้กลุ่มบ้าง³ กลุ่มจะทำการบันทึกข้อมูลเก็บไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่า กลุ่มจะสามารถจัดการผลผลิตของสมาชิกได้อย่างลงตัว และเพื่อป้องกันผลผลิตเกินความต้องการของตลาดที่มีอยู่ การวางแผนการผลิตนี้จะทำให้สมาชิกและกลุ่มสามารถมองเห็นภาพรวมของผลผลิตและภาพรวมของตลาดในฤดูกาลผลิตนั้น และสมาชิกจะมีความมั่นใจว่า ผลผลิตที่ผลิตออกมาแล้วจะสามารถกระจายไปสู่ผู้บริโภคได้ทั้งหมด ซึ่ง ณ ปัจจุบัน กลุ่มได้สร้างหลักประกันให้กับสมาชิกโดยการ ประกันราคารับซื้อผลผลิตจากสมาชิกทุกรายการที่กลุ่มได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการปลูกมากกว่า 100 รายการ เช่น ข้าว พืชผักสวนครัวชนิดต่างๆ (หอม สะระแหน่ ตะไคร้ ข่า ฯ) ผักทั่วไป (ผักกาดขาว กะหล่ำปลี ฯ) ผักพื้นบ้าน (ผักปลัง ผักหวาน ฯ) ผลไม้ (กล้วย มะละกอ ฯ) เป็นต้น

ภายหลังสิ้นสุดโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยเมื่อปี 2547 จนถึงปัจจุบัน เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจังหวัดฉะเชิงเทรา ไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการอื่นแต่อย่างใด ทั้งนี้เพื่อเป็นการพิสูจน์ตัวเองต่อสังคมว่า เครือข่ายสามารถหล่อเลี้ยงตัวเองให้สามารถดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่อไปได้ แม้ไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากแหล่งทุนใด

³ วิธีการบริหารจัดการผลผลิตของสมาชิก จะดำเนินการโดยเริ่มต้นจากการที่ กลุ่มรับซื้อผลผลิตจากสมาชิก และกลุ่มจะทำหน้าที่ในการกระจายผลผลิตนั้นๆ ออกสู่ตลาดหรือสู่ผู้บริโภคทั่วไป

คุณสมบัติของสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต

การรับสมัครใหม่เข้ากลุ่มเกษตรอินทรีย์นั้น กลุ่มได้กำหนดคุณสมบัติเบื้องต้นไว้สองประการคือ

1. ต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมนทรีย์ของชุมชนที่สมาชิกอาศัยอยู่
2. หากสมาชิกครอบครัวใดมีความประสงค์จะเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ แต่ไม่มีกลุ่มออมนทรีย์ชุมชน กลุ่มออมนทรีย์กลางจะหนุนเสริมให้ชุมชนที่สมาชิกนั้นๆ อาศัยอยู่มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มออมนทรีย์ก่อน ก่อนที่จะรับสมัครเข้ากลุ่มเกษตรอินทรีย์

กรณีศึกษาการแก้ปัญหาหนี้สินและรักษาที่ดินเกษตรกร
ครอบครัวนางสอิ่ง สุริยา

“สอิ่ง สุริยา” ปัจจุบันอายุ 50 ปี มีบุตร 2 คน อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านป่าอีแตน ตำบลคู้ยายหมี อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา สอิ่งเริ่มสมัครเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรอินทรีย์อำเภอสนามชัยเขต ในช่วงเดียวกับที่สมัครเป็นสมาชิกโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อยภูมิ
นิเวศน์ฉะเชิงเทรา คือปี 2544

เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกจะเชิงเทรา ได้ร่วมกับเครือข่ายเกษตรในภูมิภาคอื่นทั่วประเทศจัดตั้งเป็นเครือข่ายระดับชาติภายใต้ชื่อ “เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก(ประเทศไทย)” เมื่อปี 2532⁴ ภูมิณิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี บทบาทหลักของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก(ประเทศไทย) คือ การเป็นกลไกในการเชื่อมร้อยประเด็นการทำงานของเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกแต่ละภูมิภาคด้วยประเด็นเชิงนโยบาย มีการหนุนเสริมให้เกิดการสร้างรูปธรรมในพื้นที่ และสนับสนุนเรื่องงบประมาณในการดำเนินงาน

สิ่งที่ตัดสินใจสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ฯ ด้วยเหตุผลหลัก 3 ประการคือ เรื่องต้นทุนการผลิตสูง ปัญหาเรื่องสุขภาพ และปัญหาเรื่องกำหนดราคาผลผลิตเองไม่ได้ ซึ่งเหตุผลทั้งหมดกล่าวในรายละเอียดได้ดังนี้

ประการแรก ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตสูง กล่าวคือ วิธีของการทำเกษตรของครอบครัวเป็นเกษตรกรในระบบเคมี ทำให้ต้นทุนการผลิตที่เกิดขึ้นค่อนข้างสูงมาก เมื่อเปรียบเทียบกับรายได้หลังการเก็บเกี่ยวผลผลิต จากการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์จากแปลงเกษตรของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์รายอื่น ทำให้ตัดสินใจเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากแบบเคมีมาเป็นแบบอินทรีย์ ซึ่งการตัดสินใจเปลี่ยนรูปแบบการผลิตในครั้งนั้น ทำให้สิ่งพบช่องทางลดค่าใช้จ่ายเรื่องต้นทุนการผลิตได้จริง

⁴ โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคนี้จะเชิงเทรา ดำเนินโครงการในช่วงปี 2543-2547

ประการที่สอง ปัญหาเรื่องสุขภาพ เหตุผลนี้สืบเนื่องมาจากการที่สามีของสื่อฯ ได้รับผลกระทบจากการฉีดยาฆ่าแมลงเมื่อ 8 ปีที่แล้ว จนทำให้ผิวหนังเกิดอาการคัน พุพอง แล้วก็เริ่มเปื่อยลุกลามไปตามมือ แขน และส่วนอื่นๆ ของร่างกาย ซึ่งทำให้สื่อฯ และสามีเกิดอาการกลัวและตกใจอย่างมาก จนกระทั่งต่อมาสื่อฯ ได้มีโอกาสรู้จักและได้รับคำปรึกษาจากเพื่อนสมาชิกเครือข่ายเกษตรอินทรีย์คนหนึ่ง ทำให้สื่อฯ ทราบถึงสาเหตุที่แท้จริงว่า อาการดังกล่าวเกิดจากการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นในแปลงเกษตร สิ่งที่ได้ยินแม้จะยังไม่เชื่อทั้งหมด แต่สื่อฯ และสามีก็รับฟังและปฏิบัติตามคำแนะนำของเพื่อนสมาชิกเครือข่ายเกษตรอินทรีย์คนดังกล่าว หลักจากนั้นก็พบว่าอาการผิวหนังเปื่อย เริ่มทุเลาลงเรื่อยๆ และก็หายเป็นปกติในที่สุด นับจากวัน

นั้นเป็นต้นมา สื่อฯ และสามีก็ตัดสินใจที่จะลด ละ เลิก การใช้สารเคมีในแปลงเกษตร แล้วก็ค่อยๆ ปรับเปลี่ยนระบบการผลิตมาเป็นแบบอินทรีย์มากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่ง ณ วันนี้ แปลงเกษตรของสื่อฯ เป็นแปลงเกษตรอินทรีย์ทั้งหมดแล้ว

ประการที่สาม ปัญหาการกำหนดราคาผลผลิตเองไม่ได้ กล่าวคือก่อนการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรอินทรีย์ฯ สื่อฯ จะขายผลผลิตให้กับท้องตลาดทั่วไปในราคาที่ไม่มีความแน่นอน ราคาผลผลิตจะผันผวนตามราคาขึ้นลงของท้องตลาด แต่เมื่อเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม กลุ่มจะมีระบบประกันราคาผลผลิตให้กับสมาชิก และสื่อฯ เป็นผู้ไปผูกข้าวอินทรีย์ มีรายได้หลักมาจากการทำนาขายข้าวให้กับกลุ่ม จึงสามารถขายข้าวให้กับกลุ่มได้ในราคาประกันที่ไม่ต่ำกว่าราคาของท้องตลาด

การปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตสู่เกษตรอินทรีย์

สื่อฯ มีที่นาตามเอกสารที่ระบุในเอกสาร สปก. ทั้งหมด 69 ไร่ แต่เป็นที่ดินที่สามารถทำการผลิตได้ทั้งหมด 53 ไร่ ที่เหลืออีก 17 ไร่เป็นที่ดอนที่ไม่สามารถทำการผลิตได้ ซึ่งช่วงก่อนปี 2544 หรือก่อนหน้าที่จะ

เข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ สอนทำนาบนที่นาของตนเอง 8 ไร่ แล้วปล่อยให้นาที่เหลือ 45 ไร่ ให้เพื่อนบ้านเช่าทำ ด้วยเหตุผลที่ไม่มีเม็ดเงินลงทุน แล้วใช้วิธีเก็บค่าเช่าที่ดินเป็นรายได้ในอัตรา 10 ถึงต่อไร่

หลังจากการเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ทำให้มองเห็นช่องทางของการทำนาอินทรีย์เพื่อขายข้าวในราคาประกันให้กับกลุ่มโดยไม่ต้องเสี่ยงกับความผันผวนของราคาตลาดมากนัก สอนได้ทยอยขอคืนที่นาจากผู้เช่าเพื่อจะทำการปลูกข้าวเอง จนกระทั่งปัจจุบันที่นาทั้งหมด 53 ไร่ สอนได้ทำเองและเป็นแปลงข้าวอินทรีย์ทั้งหมด

กระบวนการปรับเปลี่ยนพื้นที่การผลิตจากนาเคมีเป็นนาอินทรีย์นั้น ใช้วิธีการค่อยๆ เปลี่ยนไปเรื่อยๆ เนื่องจากเงื่อนไข 2 ประการคือ เรื่องเม็ดเงินในการลงทุนที่ยังมีไม่พอ และเงื่อนไขที่สำคัญกว่านั้นอีกประการก็คือ จะต้องแจ้งกลุ่มก่อนทำการผลิตในฤดูกาลนั้นๆ ก่อนว่า สมาชิกจะทำการผลิตอะไร พื้นที่เท่าไร เพื่อให้กลุ่มได้ทำการวางแผนด้านการตลาด กลุ่มจึงจะซื้อข้าวจากสมาชิกในราคาประกัน

สะอั้ง ทอยยปรับเปลี่ยนพื้นที่นาจากนาดำมาเป็นนาหว่านทั้งหมด เป็นปีๆ ไปดังนี้

ปี 2544 ทำนาดำ ปรับเปลี่ยนพื้นที่ปลูกข้าวจากนาเคมีมาเป็นนาอินทรีย์ 8 ไร่ แต่เก็บไว้บริโภค
ทั้งหมด

ปี 2545 ทำเรื่องแจ้งกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ฯ ขอขยายพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์เพิ่มจากเดิมอีก 9 ไร่ แล้วขาย
ข้าวทั้งหมดให้กลุ่ม

ปี 2550 ทำเรื่องแจ้งกลุ่มฯ ขอขยายพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์เพิ่มจากเดิมอีก 23 ไร่ แล้วขายทั้งหมด
ให้กับกลุ่ม

ปี 2557 ทำเรื่องแจ้งกลุ่มฯ ขอขยายพื้นที่ที่เหลืออีก 13 ไร่ ปลูกข้าวอินทรีย์เพิ่มจากเดิมแล้วขายข้าว
ทั้งหมดให้กับกลุ่ม

การใช้ประโยชน์ที่ดิน (ทำนาหว่านทั้งหมด)

ปลูกข้าวหอมมะลิแดง ปลูกทั้งหมด 19 ไร่ (ขายให้กลุ่ม)

ปลูกข้าวมะลิ 105 ปลูกทั้งหมด 9 ไร่ (ขายให้กลุ่ม)

ปลูกข้าวหอมนิล ปลูกทั้งหมด 6 ไร่ (ขายให้กลุ่ม)

ปลูกข้าวเหลืองประทิว ปลูกทั้งหมด 8 ไร่ (ขายให้กลุ่ม)

ปลูกข้าวเหนียว กข. ปลูกทั้งหมด 2 ไร่ (เก็บไว้บริโภคในครัวเรือน และทำข้าวต้มมัดขาย)

เก็บไว้เป็นพันธุ์ข้าว 2 ไร่

ใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำแปลงเรียนรู้ 6 ไร่

ใช้เป็นแปลงสำหรับอนุรักษ์สายพันธุ์ข้าวท้องถิ่น 1 ไร่

รายได้

รายได้ภายในครอบครัวสอั้งมาจากพืชหลัก 2 ชนิดคือ ข้าว และมันสำปะหลัง ซึ่งรายละเอียดของ
รายได้มีดังนี้

มันสำปะหลัง

นอกจากพื้นที่ปลูกข้าวแล้ว สอียังมีที่ดินที่เป็นมรดกของพ่อแม่ (ที่ดิน สปก.) ทั้งหมด 25 ไร่ ที่ดินแปลงนี้ถูกใช้ประโยชน์สำหรับปลูกมันสำปะหลัง ให้ผลผลิตทุกปีประมาณ 4 ตันต่อไร่ นั้นหมายความว่าในรอบการผลิตหนึ่ง ที่ดิน 25 ไร่แปลงนี้จะให้ผลผลิตมันสำปะหลังทั้งสิ้น 100 ตัน (100,000 กิโลกรัม) ราคาขาย กิโลกรัมละ 2.30 บาท ดังนั้น สอียังจะมีรายได้จากการขายมันสำปะหลังโดยที่ยังไม่หักค่าใช้จ่าย 230,000 บาทต่อปี และเมื่อหักต้นทุนการผลิตที่ต้องลงทุนไร่ละ 3,500 บาท ในพื้นที่ 25 ไร่ รวมทั้งสิ้น 87,000 บาท สอียังจะมีรายได้สุทธิจากการขายมันสำปะหลังทั้งสิ้น (230,000-87,000) 142,500 บาท

หมายเหตุ สำหรับผู้ที่ต้องเช่าที่ดินสำหรับปลูกมันสำปะหลัง จะมีต้นทุนค่าเช่าที่ดินเฉลี่ย 1,000 บาทต่อไร่

ข้าว

ข้าวที่สอียังได้รับการประกันราคาจากกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ฯ สามารถแยกรายละเอียดตามชนิดของข้าวแต่ละประเภทได้ดังนี้

ข้าวมะลิแดง กลุ่มรับซื้อในราคา กิโลกรัมละ 16 บาท ผลิตได้ทั้งหมด 12.4 ตัน ขายให้กลุ่มทั้งหมด ราคารวมที่ขายได้ทั้งสิ้น 198,400 บาท

ข้าวหอมมะลิ กลุ่มรับซื้อในราคา กิโลกรัมละ 17 บาท ขายให้กลุ่มทั้งหมด 4.6 ตัน ราคารวมที่ขายได้ทั้งสิ้น 78,200 บาท

ข้าวหอมนิล กลุ่มรับซื้อในราคา กิโลกรัมละ 18 บาท ขายให้กลุ่มทั้งหมด 864 กิโลกรัม หรือ 0.864 ตัน ราคารวมที่ขายได้ทั้งสิ้น 15,552 บาท

ข้าวเหลืองประทิว(แบ่งไว้สำหรับทำขนมจีน 1,600 กิโลกรัม) ส่วนที่เหลือขายเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวปลูก 6 กระสอบ(กระสอบละ 41 กิโลกรัม) ขายให้กลุ่ม กิโลกรัมละ 20 บาท ราคารวมที่ขายได้ทั้งสิ้น 4,920 บาท

เมื่อรวมราคาข้าวที่ขายได้ทั้ง 4 สายพันธุ์แล้ว ในฤดูกาลผลิตที่ผ่านมา สอชิงมีรายได้จากการขายข้าวทั้งสิ้น 297,072 บาท

หนี้สินครอบครัว

ด้านหนี้สินที่มีอยู่ ณ ปัจจุบัน สอชิงกล่าวว่า “ช่วงที่ผ่านมากู้เงินกับกลุ่มเป็นระยะๆ กู้มาลงทุนทำการเกษตรเป็นหลัก เพราะเรามั่นใจว่าจะสามารถใช้นี้คืนได้หมดอยู่แล้ว การมีหนี้ทำให้เรามีกำลังใจสู้ เพราะจะอย่างไรก็ตามแต่ เราประเมินไว้แต่แรกอยู่แล้วว่า เราจะกู้เงินมาทำอะไร(ลงทุนทำนาและทำเกษตรอินทรีย์) เราประเมินตัวเองได้อยู่แล้วว่าจะใช้เงินลงทุนเท่าไร และจะมีรายได้จากอะไร เท่าไรบ้าง”

เงินกู้ก้อนแรก ที่สอชิงเริ่มกู้เงินจากโครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรวมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดขึ้นเมื่อปี 2544 ยอดเงินกู้ 95,000 บาท เป็นเงินที่กู้มาเพื่อมาลงทุนด้านการเกษตร สอชิงมีรายได้จากการขายผลผลิตในแปลงทยอยใช้นี้เงินกู้พร้อมดอกเบี้ยคืนทุกปี ณ ปัจจุบัน สอชิงมีหนี้ค้างชำระ 25,000 บาท

เงินกู้ก้อนที่ 2 เป็นเงินที่ขอกู้จากโครงการเมนู 5 จำนวน 50,000 บาท ในปี 2552 เป็นเงินที่กู้มาเพื่อทำโรงเรือนทำขนมหจีน และซื้อรถไถเดินตาม ปัจจุบันชำระคืนยังไม่หมด คงเหลือค้างชำระจำนวน 20,000 บาท

เงินกู้ก้อนที่ 3 เป็นเงินที่ขอกู้จากกลุ่มออมทรัพย์กลาง จำนวน 40,000 บาท ในปี 2557 เป็นเงินกู้ที่นำมาลงทุนในแปลงเกษตรและเป็นเงินทุนหมุนเวียนใช้จ่ายในครัวเรือน ปัจจุบันยังไม่มีชำระหนี้ก้อนนี้คืน ดังนั้นเงินคงเหลือค้างชำระจึงเป็นยอดเงิน 40,000 บาทเท่าเดิม

เงินกู้ก้อนที่ 4 เป็นเงินที่ขอกู้จากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการพัฒนาบ้านป่าอ้อแทน เงินกู้ส่วนนี้เป็นเงินที่กลุ่มปล่อยให้สมาชิกกู้ได้ระหว่าง 5,000-20,000 บาท ซึ่งสิ่งที่จะขอกู้เป็นระยะๆ ทุกๆ 6 เดือน และสามารถใช้นี้คืนได้อย่างไม่เป็นปัญหา หากจะนับรวมหนี้ก้อนนี้กับหนี้ก้อนอื่น สิ่งบอกว่า “ไม่ต้องนับรวมก็ได้ เนื่องจากว่าเราสามารถใช้นี้คืนได้ตลอด ‘ไม่ถือเป็นหนี้ค้างชำระ’”

เงินกู้ก้อนที่ 5 เป็นเงินกู้ที่ค้างชำระกับ ธ.ก.ส. โดยสิ่งรับภาระในการชำระหนี้ก้อนนี้ต่อจากญาติที่ไม่สามารถใช้นี้คืนได้ เป็นจำนวนเงินต้น 50,000 บาท และดอกเบี้ยจำนวน 10,000 บาท เหตุผลที่สิ่งจำเป็นต้องรับชำระหนี้ก้อนนี้แทนญาติ เนื่องจากว่าสิ่งได้รับหมายแจ้งจาก ธกส. เมื่อปี 2544 โดยที่ไม่รู้ล่วงหน้าเลยว่าญาติได้นำที่ดินของครอบครัวจำนวน 30 ไร่ไปเป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันเงินกู้ ดังนั้น เพื่อรักษาที่ดินแปลงนี้เอาไว้ สิ่งจึงต้องรับภาระหนี้คืน ธกส. โดยช่วงที่ผ่านมา สิ่งเลือกที่จะใช้หนี้เฉพาะส่วนที่เป็นดอกเบี้ยก่อน ปีละ 4,200 บาท ณ ปัจจุบันเงินกู้ก้อนนี้จึงค้างชำระที่ ธ.ก.ส. เท่าเดิมคือ 50,000 บาท

ปัญหา-อุปสรรค

เมื่อเริ่มต้นถามในประเด็นนี้ สิ่งยังแสดงความเห็นว่า ตอนนี้ไม่มีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรให้หนักใจ แม้จะมีภาระหนี้สินติดตัวอยู่ในตอนนี้แต่ก็ไม่ได้คิดว่าเป็นปัญหา เพราะสิ่งคิดว่าตัวเองมีความสามารถใช้นี้คืนได้หมดอย่างแน่นอน เพียงแต่ตอนนี้มีภาระเรื่องการต่อเติมบ้านหลังใหม่ซึ่งต้องใช้เงินลงทุนจำนวนไม่น้อย

สิ่งต้องการจัดการเรื่องนี้ให้สำเร็จก่อนเป็นลำดับแรก จึงระงับการใช้หนี้บางส่วนก่อนคืนให้กับแหล่งเงินกู้บางแหล่งที่สิ่งมีหนี้ค้างชำระอยู่

หากเปรียบเทียบอุปสรรคปัญหาในช่วงก่อนและหลังการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม สิ่งได้กล่าวย้อนไปที่เหตุผลของการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ว่า ทั้งสามเหตุผลของการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มนั้น คือปัญหาอุปสรรคในช่วงเริ่มต้น แต่หลังจากการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มแล้ว ปัญหาทั้งสามประการนั้น ก็ได้รับการบรรเทาเบาบางลง

ประสบการณ์/ ความสำเร็จที่ได้รับจากการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม

สิ่งกล่าวสรุปถึงประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากกลุ่มตลอดช่วงของการเริ่มเป็นสมาชิกมาจนถึงปัจจุบันว่า สิ่งได้เรียนรู้ได้อย่างที่พูดคือ "การใช้โอกาสเพื่อหาช่องทางในการปกป้องไม่ให้ที่ดินหลุดมือ" กล่าวคือ สิ่งมองหากลุ่มช่วงที่เกิดปัญหาที่ต้องรับภาระหนี้สินก่อนหนึ่งจากญาติ แต่ตัวเองไม่มีความสามารถในการไถ่ถอนคือ(ไม่มีเงินทุนในการไถ่หนี้คืน) สิ่งได้เข้าไปเจรจาขอประนอมหนี้กับ ธ.ก.ส. ซึ่งเป็นผลในทางบวกเพราะ ธ.ก.ส. ยอมโอนหนี้สินก่อนนี้ให้เป็นชื่อของสิ่ง เพื่อรับภาระในการใช้หนี้คืนต่อไป สิ่งใช้รายได้จากการขายผลผลิตเกษตร และข้าวอินทรีย์ ผ่อนชำระหนี้คืนให้ ธ.ก.ส. ทำให้ปัจจุบัน ที่ดิน 30 ไร่ แม้จะติดภาระหนี้สินผูกพันอยู่กับ ธ.ก.ส. แต่ก็ไม่ได้หลุดมือไป

ประการต่อมาสิ่งมองว่า การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ทำให้สามารถขายผลผลิตให้กลุ่มได้ในราคาแตกต่างจากท้องตลาดทั่วไป เนื่องจากกลุ่มมีการประกันราคาผลผลิตให้กับสมาชิก ดังนั้น ผลผลิตทุกชนิดที่สมาชิกปลูก จะมีหลักประกันว่าสมาชิกจะต้องมีรายได้จากการขายผลผลิตให้กลุ่มอย่างแน่นอน ดังนั้น เมื่อมีความแน่นอนในการขายผลผลิตให้กลุ่ม สมาชิกย่อมมีรายได้ที่มั่นคง เมื่อมีรายได้ที่มั่นคง สมาชิกสามารถกำหนดอนาคตได้ว่า ในปีนั้นๆ สมาชิกจะนำเงินไปใช้หนี้หรือปลดหนี้ก่อนไหนได้บ้าง

ขอขอบคุณ ข้อมูลและผู้ให้สัมภาษณ์

1. เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกพะเยา และสมาชิกเครือข่ายทุกท่าน
2. คุณนันทวัน หาญดี ผู้ประสานงานเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือกพะเยา
3. คุณยุพิน คะเสนา ประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์สนามชัยเขต
4. คุณสอิ่ง สุริยา
5. คุณชลิ ไพรบึง
6. คุณโยธิน มาลัย

กลุ่มปฏิบัติงานท้องถิ่นไร้พรมแดน (LocalAct)

เลขที่ 55/245 ซอยงามวงศ์วาน 32 แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ กรุงเทพฯ 10210

โทรศัพท์: 0-2953-3541, โทรสาร : 0-2953-3542

เว็บไซต์: www.landactionthai.org , เฟสบุ๊ก : <https://www.facebook.com/LocalAct>